

Atıf (cite): DEMİRBAŞ, Merve. (2026). Türkiye Türkçesi Ağızlarında “Göçüşme” Terimi Üzerine Bir İnceleme, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, II. Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu Özel Sayısı (Türkçe Sesbilgisi Terminolojisi), 2, 237-248. doi: <https://doi.org/10.48147/dada.1985322>

Türkiye Türkçesi Ağızlarında “Göçüşme” Terimi Üzerine Bir İnceleme¹

A Study on the Term “Metathesis” in the Dialects of Turkish Spoken in Türkiye

Merve DEMİRBAŞ²

Özet

Terimlerin belirlenmesi, adlandırılması ve tanımlanması ele alınan konunun kapsamını ve sınırlarını ortaya koyarak bilimsel çalışmalar için kavramsal bir çerçeve oluşturur. Bu çalışmada ölçünlü Türkçede ve Türkiye Türkçesi ağzlarında göçüşme terimi, tanımı, terim tercihleri ve göçüşme teriminin tanımında yer alan anlambirimsikler incelenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, farklı dilbilim kaynaklarında yer alan göçüşme tanımları literatür taraması yoluyla belirlenmiş ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, “göçüşme” terimine ilişkin farklı kaynaklarda yer alan tanımları çözümleyerek bu tanımlarda kullanılan anlambirimsikleri belirlemek ve terimin açıklamasında tercih edilen kavramları ortaya koymaktır. Literatürde “göçüşme” terimi çoğu zaman “yer değiştirme”, “ses aktarımı” gibi kavramlarla ilişkilendirilmekte ve genel olarak bir kelime içindeki seslerin karşılıklı olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanmaktadır. Seslerin konuşma ve yazı dilinde yer değiştirmesinin temel nedenlerinden biri söyleyişi kolaylaştırma eğilimidir. Bu nedenle göçüşme örneklerinin özellikle halk dilinde ve Türkiye Türkçesi ağzlarında daha yaygın biçimde görüldüğü tespit edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, göçüşme, terim, anlambirimsik, Türkiye Türkçesi ağzları

Abstract

Determining, naming, and defining terms provide a conceptual framework for scientific studies by revealing the scope and boundaries of the subject under discussion. This study examines the term “metathesis” in Standard Turkish and Turkish dialects in terms of its definition, terminology preferences, and semantic components. A qualitative research approach was adopted, and definitions of metathesis in different linguistic sources were identified through literature review and comparatively analyzed. The main aim of the study is to determine the semantic components used in these definitions and to reveal the concepts preferred in explaining the term. In the literature, “metathesis” is generally associated with concepts such as “displacement” and “sound transfer” and is defined as the interchange of sounds within a word. One of the main reasons for this sound interchange is the tendency to facilitate pronunciation. Therefore, examples of metathesis are more common in colloquial language and Turkish dialects.

Key Words: Turkish, metathesis, term, semantic component, Turkish dialects

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

¹ Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 11-12 Haziran 2026 tarihinde düzenlenen II. Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu’nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, demirbass-merve@gmail.com, 0000-0001-5470-7923

1. Giriş

Dış dünyadaki göndergelerin dildeki karşılığı olan göstergeler aracılığıyla zihinde oluşturduğu imgeler iletişimin önemli unsurlarıdır. Yazılı ve sözlü iletişimde sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi için ifadelerin açık, anlaşılır ve anlamlandırılabilir olması gerekmektedir. Bu nedenle dildeki kavramların, terimlerin tanımlanması, açıklanması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle açıklanması gereken terim ve tanım kavramlarının kendisidir. Nitekim bu kavramlar gösterdikleri ve açıkladıkları kavramların bütününi oluşturmaktadır.

2. Göçüşme Nedir?

Göçüşme; bir kelime içinde yan yana veya uzak olan, ünlü ve ünsüz seslerin söyleyişi kolaylaştırmak için kendi aralarında yer değiştirmesi olayıdır. Göçüşme; literatürde *yer değiştirme*, *metatez* ve *ses aktarımı* gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Göçüşme üzerine yapılan çalışmalarda (Coşkun, 2008: 102; Ersöz, 2018: 2190; Vural ve Böler, 2017: 107), bu ses olayının ortaya çıkmasındaki temel etkenin çoğunlukla söyleyişi kolaylaştırma eğilimi olduğu belirtilmektedir. Ancak Ersöz (2018: 2190), göçüşmenin yalnızca söyleyişi kolaylaştırma amacıyla ortaya çıkan bir ses olayı olmadığını; dil hastalığı sonucunda, düşünülen ile söylenen arasındaki uyumsuzluk nedeniyle veya edebî-estetik amaçlarla da gerçekleşebileceğini belirtmektedir.

Coşkun (2008: 102), göçüşme için *Kirbit* < *Ar. Kibri:t, torpak* < *toprak, kiprik* < *kirpik* örneklerini vermektedir. Ayrıca Coşkun (2008: 60) bazı kelimelerde zamanla ünlülerin de yer değiştirdiğinin görüldüğünü ifade etmekte ve *yıprat-* < *OA yabrit-* örneğini vermektedir.

Göçüşme, yer değiştiren seslerin konumuna göre yakın göçüşme ve uzak göçüşme olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. Akın (2022: 351), yakın göçüşme için *yandaş göçüşme* terimini tercih etmektedir. *Yakın göçüşme*, sözcük içinde yan yana bulunan iki sesin birbiriyle yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Örneğin: *şikembe*>*işkembe*, *avya*>*ayva*, *kibrit*>*kirbit*, *torpak*. *Uzak göçüşme* ise sözcük içinde birbiriyle yer değiştiren seslerin aralarında başka ses ya da sesler bulunması durumudur. Örneğin: *saşe*>*şase*, *andalavus*>>*andavallı* (Doğru 2020: 138-139).

Vural ve Böler'e göre (2017: 107-108), göçüşme genellikle komşu ünsüzler arasında gerçekleşen bir ses olayıdır. Söyleyişi kolaylaştırma amacıyla ortaya çıkan bu ses değişiminin örnekleri daha çok halk dilinde ve ağızlarda görülmekle birlikte, bazı örneklerin zamanla yazı diline geçtiği de görülmektedir. Türkçeye giren birçok alıntı kelimeye yer alan ünlü ve ünsüzlerin yer değiştirmesi sonucunda, bu kelimelerin Türkçenin ses yapısına uygun hâle geldiği belirtilmektedir. Bu duruma *Brussa* > *Bursa*, *Edrine* > *Edirne* ve *brisiola* > *pirzola* örnekleri verilebilir. Vural ve Böler (2017: 107-108), göçüşmeyi *yakın göçüşme* ve *uzak göçüşme* olmak üzere iki grupta değerlendirmektedir. Yakın göçüşmeye *akşan* > *aşkam*, *alnu* > *anlı*, *çömlek* > *çölmek*,

ekşi > eşki; uzak göçüşmeye ise *bulgur > burgul*, *ileri > ireli* ve *kafes > kasef* örneklerini vermektedir.

Göçüşme Anadolu ağızlarında ve halk dilinde çok sık karşılaşılan bir ses olayıdır (Karahan 1996: 33-34, Vural ve Böler 2017: 107-108).

Boz (2006: 86), *Afyonkarahisar Merkez Ağzı* adlı çalışmasında göçüşme için *burgul*, *çılıpaksınız* örneklerini; *Diyarbakır İli Ağızları* (2022: 226) adlı çalışmasında ünsüz göçüşmesi için tebdirli “tedbirli”, örgediydi “öğretiyordu”, küflet “külfet”, kivre “kirve”, yamşak “yaşmak”, örgeden “öğreten” örneklerini; Eskişehir İli Ağızları (2022: 337) adlı çalışmasında ünsüz göçüşmesi için orbuk “obruk”, eskik “eksik”, melmeket “memleket”, öndüç “ödünç”, şavlar “şalvar” gibi örnekleri vermektedir.

Karahan (1996: 33-34), Doğu grubu ağızlarında “g(ğ)-r ve p-r” ünsüzleri arasında meydana gelen düzenli yer değiştirme hadisesi olduğunu ve bu hadisenin ağızları diğer ağızlardan ayıran önemli bir gösterge olduğunu ifade etmektedir. Yer değiştirme için *dorği*, *örgermekden*, *ergi*, *dorğu*, *dorga-* *argı-*; *torpah*, *korpi*, *körpü*, *gürbe*, *kirbit*, *kirpih*, *yarpah* gibi örnekler vermektedir.

Turan (2006: 57), *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızları* adlı eserinde göçüşmeyi üç başlıkta ele almaktadır: ünlü-ünlü göçüşmesi, ünsüz-ünsüz göçüşmesi, ünlü-ünsüz göçüşmesi, Ünlü-ünlü göçüşmesi için *hekiya < hikaye*, ünsüz-ünsüz göçüşmesi için *bahşa < başha*, ünlü-ünsüz göçüşmesi için *enbise-yin < elbise +ni*, *simarlamış < işmarla-* örneklerini vermektedir.

Ersöz (2018: 2189-2203), göçüşme olayını diğer çalışmalardan farklı olarak yalnızca iki sesin yer değiştirmesiyle sınırlı bir ses olayı olarak değerlendirmemiş; göçüşmeyi ses, hece ve kelime düzeyinde ele alarak daha kapsamlı bir sınıflandırma yapmıştır. Araştırmacı, göçüşmenin bir kelime içerisindeki seslerin yer değiştirmesinin yanı sıra üç veya daha fazla ses arasında, heceler arasında ve bağımsız kelimeler arasında da gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Bu yönüyle Ersöz, önceki çalışmalarda çoğunlukla ses düzeyinde ele alınan göçüşme olgusunun kapsamını genişleterek farklı gerçekleşme biçimlerini sistemli bir şekilde sınıflandırmıştır. Buna göre göçüşme; *ses göçüşmesi*, *hece göçüşmesi* ve *kelime göçüşmesi* olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir. Ses göçüşmesi kendi içerisinde *ünlü göçüşmesi*, *ünsüz göçüşmesi* ve *ünlü-ünsüz göçüşmesi* şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Ünlü göçüşmesi *ikili ünlü göçüşmesi* ve *üçlü ünlü göçüşmesi*; ünsüz göçüşmesi *ikili ünsüz göçüşmesi* ve *üçlü ünsüz göçüşmesi*; ünlü-ünsüz göçüşmesi ise *ikili*, *üçlü*, *dörtlü*, *beşli* ve *altılı ünlü-ünsüz göçüşmesi* olarak sınıflandırılmaktadır. Başlıklar göz önünde bulundurulduğunda göçüşmenin sadece seste değil hece ve kelimelerde de olabileceğini tespit etmiştir. Hece göçüşmesine örnek olarak *gibi > bigi*, *terekeme > teremeke*, *mütareke > mütakere*; kelime göçüşmesine örnek olarak da *geçerli sebep > sebepli geçer*, *ne alkolü memur bey > ne memuru alkol bey* örneklerini vermektedir. Özellikle kelime şeklinde olan

göçüşmede amaç daha çok eğlendirmedir. Ersöz (2018: 2189-2203), göçüşmeyi ses, hece ve kelime boyutunda değerlendirmektedir. Bununla birlikte göçüşme teriminin yaygın kullanımında temel ölçüt, “aynı kelime içerisindeki seslerin yer değiştirmesi” olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan Ersöz’ün kelime düzeyindeki değerlendirmesi, göçüşme kavramını geleneksel ses bilgisi sınırlarının ötesine taşıyan genişletilmiş bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

3. Terim Tercih

Girişen (2020: 55–56), “terim”i kavramların dildeki temsilcisi olarak tanımlamakta ve terimlerin, nesne ve olguların insan zihnindeki tasarımları olan kavramların dil aracılığıyla ifade edilmesini sağladığını belirtmektedir. Bu yönüyle terimler, belirli bir bilgi alanına ait kavramların açık, sistemli ve ortak bir biçimde adlandırılmasını sağlayan dil birimleridir. Genel dilde kullanılan sözcüklerin anlamları ise çoğu zaman bağlamdan hareketle ya da sözlüğe başvurmaya gerek duyulmaksızın tahmin edilebilir veya yorumlanabilir. Buna karşılık terimler; belirli bir bilim, sanat ya da meslek alanına özgü, sınırları belirlenmiş ve daha dar kapsamlı anlamlar taşıdıkları için genel dildeki sözcükler gibi bağlama dayalı olarak yorumlanmaya elverişli değildir.

Bir dilde aynı olay ya da durum için farklı terimlerin bulunması o dilde bakış açılarının fazla ve farklı olduğunu aynı zamanda o olay ya da durum üzerine derin bir düşünmenin ve çalışmanın yapıldığının göstergesidir. Aynı olay ya da durum için birden fazla terimin kullanılması çok terimlilik olarak adlandırılmaktadır. Çok terimlilik; eski terimleri güncelleme, batı dillerinden yapılan tercüme, öz Türkçeleştirme, dil bilgisi kavramlarına daha isabetli karşılık bulma, anlaşılamama veya yanlış anlaşılma, tercih edilen terimlerdeki ses değişiklikleri, çok anlamlılıktan kurtulma, kişisel tercihler gibi nedenlerle var olmaktadır (Boz, 2018: 1597-1599).

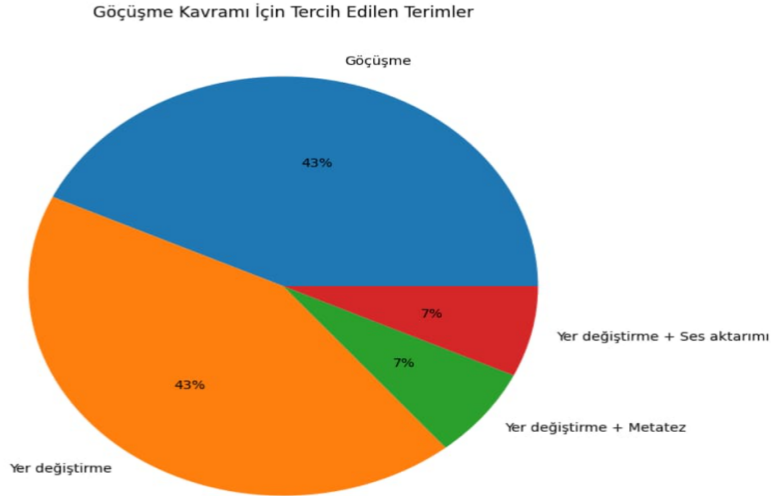
Göçüşme, Güncel Türkçe Sözlük’te (TDK, 2026) “Bir kelimede komşu veya uzak ünlü veya ünsüzlerin yer değiştirmesi; yer değiştirme, metatez.” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu ses olayı, Türkçenin tarihî dönemlerinden günümüz ağızlarına kadar farklı lehçe ve ağızlarda görülebilmesi nedeniyle ses bilgisi araştırmalarında önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Genel dil bilgisi ve Türkoloji çalışmalarında söz konusu ses olayı çoğunlukla *göçüşme* ve uluslararası terminolojideki karşılığı olan *metatez* terimleriyle ifade edilmektedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar seslerin kelime içerisindeki yer değiştirmesine vurgu yaparak *yer değiştirme* terimini tercih etmiş, bazı çalışmalarda ise *ses aktarımı* terimine yer verilmiştir. Bu bağlamda Coşkun (2008), Doğru (2020) ve Vural ve Böler (2017) ses bilgisini ele alan çalışmalarında söz konusu olguyu farklı terminolojik yaklaşımlarla değerlendirmiştir. Ersöz (2018), Türkçedeki göçüşme olayını doğrudan inceleyerek *göçüşme* terimini kullanmış; Yıldırım (2019) ise göçüşme kavramını *metatez* karşılığıyla birlikte ele almıştır. Akın (2010) da çağdaş Kırgız Türkçesindeki ses değişimlerini incelediği çalışmada *göçüşme* terimine yer vermektedir. Ayrıca Boz (2018), Türk dil bilgisi terminolojisindeki çok terimlilik

sorununa dikkat çekerek aynı kavramın farklı terimlerle karşılanmasının terminolojik açıdan oluşturduğu problemlere değinmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalarda ise göçüşme olgusunun adlandırılmasında farklı tercihlerin bulunduğu görülmektedir. Ağız araştırmalarının erken dönem örneklerinden biri olan Bağcı (1997), *Sarıcakaya Ağzı* adlı çalışmasında bu ses olayını *yer değiştirme* terimiyle karşılamaktadır. Daha sonraki çalışmalarda da benzer bir kullanım devam etmiş; Günay (2003) *Rize İli Ağızları* adlı eserinde *yer değiştirme* ve *metatez* terimlerini birlikte kullanmıştır. Yıldırım (2004), *Niğde İli İçmeli Kasabası Ağzı*; Boz (2006), *Afyonkarahisar Merkez Ağzı*; Demir (2006), *Trabzon ve Yöresi Ağızları*; Ümit (2006), *Yozgat Sorgun İlçesi Ağzı*; Dülger (2007), *Banaz İlçesi Ağzı*; Coşkun (2008), *Türkçenin Ses Bilgisi*; İpek (2009), *Alıntı Sözcüklerde Ses Değişimleri ve Elazığ İli Ağızları Örneği*; Turan (2006), *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı* çalışmalarında bu ses olayını çeşitli biçimlerde ele almışlardır. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak *yer değiştirme* teriminin tercih edildiği görülmektedir.

Son dönem Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarında ise *göçüşme* teriminin kullanımının yaygınlaştığı dikkat çekmektedir. Boz'un (2022) Diyarbakır ve Eskişehir ili ağızlarını ele aldığı çalışmalarında, Doğu Anadolu ve Batı Anadolu ağızlarındaki örnekler değerlendirilirken göçüşme terimi tercih edilmektedir. Bu durum, Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarında zaman içerisinde *yer değiştirme* kullanımından *göçüşme* kullanımına doğru bir terminolojik eğilimin ortaya çıktığını göstermektedir.

Şekil 1. Göçüşme Kavramı İçin Tercih Edilen Terimler

Göçüşme için 2010'lu yıllara kadar *yer değiştirme* teriminin yaygın olarak kullanıldığı görülürken 2010 sonrası yapılan çalışmalarda *göçüşme* terimin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Bazı kaynaklarda yer değiştirme (metatez), göçüşme (metatez) şeklinde kullanımların da tercih edildiği görülmektedir.

4. Göçüşme Tanımı ve Anlambirimcikler

Yukarıda ele alınan çalışmalar ve yapılan araştırmalar doğrultusunda, göçüşme ses olayının standart yazı diline kıyasla halk dilinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında daha sık görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca ağızlarda görülen ses olaylarından göçüşme de onları bölgesel olarak birbirinden ayırmada ve sınıflandırmada ölçüt olarak da kullanılmaktadır. Ses olaylarının ölçüt olarak alınması, bu sesbilimsel değişimlerin belirli bölgelerde yinelendiğini ve sistematik bir özellik taşıdığını göstermektedir (Türkölük, 2026: 59).

Türkiye Türkçesinde ağızlar üzerine yapılan çalışmalarda yer alan göçüşme veya yer değiştirme kavramlarına ait tanımlar aşağıda incelenmiş ve anlambirimciklere ayrılarak konuya ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Göçüşme terimi tanımlanırken 17 anlambirimcik tespit edilmiştir. Tespit edilen anlambirimcikler şunlardır:

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₃: Komşu veya uzak
- A₄: Yan yana bulunma
- A₅: İki ses
- A₆: İki ünsüz
- A₇: Bir ünsüzle bir ünlü
- A₈: Biri akıcı biri sızıcı
- A₉: İç seste
- A₁₀: Karşılıklı
- A₁₁: Uzak aralıklarla
- A₁₂: Söylenme
- A₁₃: Ünsüz
- A₁₄: Ses olayı
- A₁₅: Daha sonra gelecek
- A₁₆: Boğumlanma noktası
- A₁₇: Önceye alınarak

Bağcı (1997: 52): Kelime içinde daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesine göçüşme, yer değiştirme denir.

- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₁₃: Ünsüz
- A₁₅: Daha sonra gelecek
- A₁₆: Boğumlanma noktası
- A₁₇: Önceye alınarak

Boz (2006: 86): İç seste komşu veya uzak ünsüzlerin yer değiştirmesidir.

- A₁: Yer değiştirme
- A₃: Komşu veya uzak
- A₉: İç seste
- A₁₃: Ünsüz

Boz (2022: 337): Kelime içindeki komşu ve uzak seslerin yer değiştirmesi olayıdır.

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₃: Komşu veya uzak

Demir (2006: 262): Bazı kelimelerin içindeki komşu veya uzak ünsüzlerin yer değiştirmesidir.

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₃: Komşu veya uzak
- A₁₃: Ünsüz

Dülger (2007: 49): Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayına denir.

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₃: Komşu veya uzak

Günay (2003: 97): Bir kuruluş içerisinde gerek yan yana bulunan gerekse uzak aralıklarla yer alan iki ünsüzün veya birbirine komşu durumda olan bir ünsüzle bir ünlünün yer değiştirmesi olarak tarif edebileceğimiz hadise.

- A₁: Yer değiştirme
- A₄: Yan yana bulunma
- A₆: İki ünsüz
- A₇: Bir ünsüzle bir ünlü
- A₁₁: Uzak aralıklarla

Karahan (1996: 33-34): Sözcük içinde yan yana bulunan ve biri akıcı veya sızıcı olan iki ünsüzün bazı kelimelerde yer değiştirmesidir.

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde
- A₄: Yan yana bulunma
- A₆: İki ünsüz
- A₈: Biri akıcı biri sızıcı

Ümit (2006: 50): Kelime içindeki yan yana veya uzak ünsüzlerin birbiriyle yer değiştirmesine göçüşme denir.

- A₁: Yer değiştirme
- A₂: Bir sözcükte bulunan/bir kelime içinde

A₄: Yan yana bulunma

A₁₁: Uzak aralıklarla

A₁₃: Ünsüz

Yıldırım (2004: 54) Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demektir.

A₁₂: Söylenme

A₁₃: Ünsüz

A₁₅: Daha sonra gelecek

A₁₆: Boğumlanma noktası

A₁₇: Önceye alınarak

Elde edilen verilerden hareketle göçüşme terimi tanımlanırken kullanılan anlambirimcikler tablo 1’de karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır:

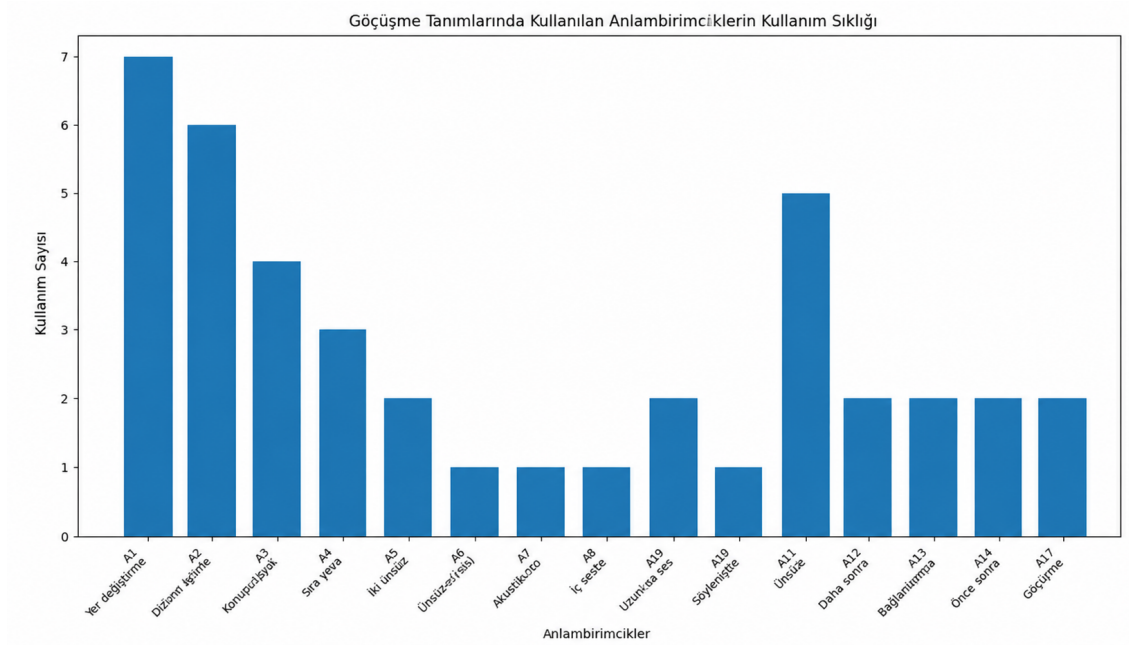
Tablo 1. Göçüşme Tanımının Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Anlambirimcikleri

ANLAMBİRİMCİKLER	Bağcı (1997)	Boz (2006)	Boz (2022)	Demir (2006)	Dülger (2007)	Günay (2003)	Karahan (1996)	Ümit (2006)	Yıldırım (2004)
A ₁		+	+	+	+	+	+	+	
A ₂	+		+	+	+		+	+	
A ₃		+	+	+	+				
A ₄						+	+	+	
A ₅									
A ₆						+	+		
A ₇						+			
A ₈							+		
A ₉		+							
A ₁₀									
A ₁₁						+		+	
A ₁₂									+
A ₁₃	+	+		+				+	+
A ₁₄									
A ₁₅	+								+

A ₁₆	+								+
A ₁₇	+								+

Tablodan hareketle göçüşme terimi tanımlanırken tercih edilen anlambirimcilerin kullanım sıklığı konuyu netleştirmek adına sütun grafikte aşağıda gösterilmiştir:

Grafik 1. Göçüşme Tanımlarında Tercih Edilen Anlambirimcilerin Kullanım Sıklığı

Grafikten hareketle göçüşme terimi tanımlanırken en çok *yer değiştirme* anlambirimciğinin kullanıldığı söylenebilir. Daha sonra ise sırasıyla *kelime içinde*, *ünsüz*, *komşu ve uzak* anlambirimcilerin tercih edildiği görülür.

Yapılan çalışmalarda göçüşme tanımlarının içinde çoğunlukla *iki ünsüz* ya da *ünsüzler* arasında anlambirimciği olsa da yapılan çalışmalar göçüşmenin sadece iki ses arasında değil üç ya da daha fazla ses arasında da gerçekleşebileceğini göstermektedir. (Ersöz, 2018: 2193).

5. Sonuç

Terimler, bilimsel çalışmalarda ele alınan konunun sınırlarını belirleyen ve kavramsal çerçeveyi oluşturan önemli unsurlardır. Bu nedenle aynı dil olayı için kullanılan terimlerin ve bu terimlere yüklenen anlamların incelenmesi, ilgili alanın terminolojik yapısını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen “göçüşme” terimi; terim tercihleri, tanımları ve tanımlarda kullanılan anlambirincikler bakımından değerlendirilmiştir.

İncelenen kaynaklarda göçüşme için en yaygın olarak “göçüşme”, “yer değiştirme”, “metatez” ve “ses aktarımı” terimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Bu durum, Türk dil bilgisi terminolojisinde çok terimlilik olgusunun göçüşme kavramında da belirgin biçimde var olduğunu göstermektedir. Çalışmada farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlarda toplam 17 anlambirincik tespit edilmiştir. Bunlar arasında özellikle “yer değiştirme”, “kelime içinde bulunma”, “komşu veya uzak sesler” ve “ünsüz” anlambirinciklerinin daha sık kullanıldığı belirlenmiştir. Böylece göçüşmenin literatürde çoğunlukla seslerin yer değiştirme ekseninde tanımlandığı anlaşılmıştır.

Kaynaklarda göçüşme genellikle iki sesin yer değiştirmesi biçiminde açıklansa da incelenen örnekler ve Ersöz’ün yaklaşımı doğrultusunda göçüşmenin yalnızca ses düzeyinde değil aynı zamanda hece ve kelime düzeyinde de gerçekleşebildiği görülmektedir. Bu durum, göçüşmenin tanımının geleneksel tanımlardan daha geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Göçüşme, konuşurun dili daha akıcı, ekonomik ve doğal biçimde üretme eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda göçüşme, Türkçenin ses dizilimini konuşur açısından daha işlevsel hale getiren doğal bir yeniden düzenleme mekanizması olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada yer alan örnekler, göçüşmenin özellikle halk ve Türkiye Türkçesi ağızlarında yaygın bir biçimde görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bugün ölçünlü Türkçede kullanılan bazı kelimelerin de tarihsel süreçte göçüşme yoluyla biçimlendiği görülmektedir. Bursa (<Brussa), Edirne (<Edrine) gibi örnekler, ağızların yalnızca ölçünlü dilden etkilenen yapılar olmadığını aynı zamanda ölçünlü dili dönüştüren ve besleyen unsurlar olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak göçüşme, Türkçenin ses yapısındaki değişim ve dönüşümleri göstermesi bakımından önemli bir ses olayıdır. Bu ses olayı, özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarında söyleyiş kolaylığına bağlı olarak ortaya çıkan değişimlerin belirgin örneklerinden biridir. Nitekim ağızlarda görülen *toprak* > *torpak*, *köprü* > *körpü*, *kiprik* > *kiprik* örneklerinde, kelime içerisindeki seslerin yer değiştirmesiyle söyleyişin daha kolay hâle geldiği görülmektedir. Bu tür değişimler, konuşurun ses diziminde daha rahat bir telaffuz sağlama eğiliminin dildeki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte göçüşme yalnızca seslerin yer değiştirmesiyle sınırlı bir olay olmayıp, konuşurun söyleyiş kolaylığı sağlama ve doğal konuşma akışını sürdürme eğilimini yansıtan bir ses olayıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar

- Akın, C. (2022). *Kırgız Türkçesindeki alıntı kelimelerin ses değişimleri ve karşılaştırmalı sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1470).
- Bağcı, H. (1997). Sarıcakaya Ağzı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boz, E. (2006). *Afyonkarahisar Merkez Ağzı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2018). Türk Dil Bilgisi Terminolojisinde Çok Terimlilik (Çok Adlılık) Sorunu, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7/3, s. 1592-1603.
- Boz, E. (2022). *Diyarbakır İli Ağızları. Türkiye Türkçesi Ağızlarından Seçmeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2022). *Eskişehir İli Ağızları, Türkiye Türkçesi Ağızlarından Seçmeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşkun, V. (2008). *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demir, N. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ersöz, S. (2018). Türkçede Göçüşme: Tanım ve Tasnif, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7/4, s.2189-2203.
- Doğru, F. (Ed. Boz, E.). (2020) *Türkiye Türkçesi I Ses Bilgisi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dülger, E. (2007). Banaz İlçesi Ağzı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girişen, N. (2020). Terminolojide Tanım ve Tanım Çözümleme Ölçütleri. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi (DADA)*, 1, 53-73.

- Günay, T. (2003). *Rize İli Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- İpek, B. (2009). Alıntı Sözcüklerde Ses Değişimleri ve Elazığ İli Ağızları Örneği, *Turkish Studies*, 4/8, 1567
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, Z. (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. (2026). Göçüşme. TDK web sitesinden 30 Temmuz 2026 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkoluk, A.H.N. (2026). Türkiye Türkçesi Ağızlarında ‘Büzülme’, *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi (DADA)*, s. 54-71.
- Ümit, A. (2006). Yozgat Sorgun İlçesi Ağzı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vural, H.; Böler, T. (2017). *Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yıldıran, M. (2019). Göçüşme (Metatez) ve Dede Korkut Hikâyelerinde Göçüşme, *Sosyal Bilimler Dergisi (sobider)*, 6, s. 39.
- Yıldırım, Ü. (2004). Niğde İli İçmeli Kasabası Ağzı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.